

dr hab. Marek Adamczewski, prof. UŁ
Katedra Historii Historiografii
i Nauk Pomocniczych Historii
Uniwersytet Łódzki

rec.: Marcin Szymoniak,
„Średniowieczne pieczęcie klasztorów męskich w diecezji krakowskiej”,
Część I „Dysertacja”, Część II/1 „Katalog pieczęci”, Część II/2 „Fotografie pieczęci”,
Kraków 2023, s. 480 + s. 155 + 93 il. (promotor: dr hab. Zenon Piech, prof. UJ)

Określenie trafności wyboru tematu i jego oryginalność

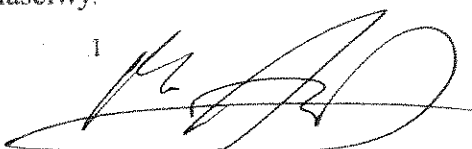
Pan magister Marcin Szymoniak za przedmiot badań wybrał średniowieczne pieczęcie klasztorów męskich zlokalizowanych na terenie diecezji krakowskiej, ukształtowanej w 1000 r. Wybór tematu ocenianej pracy doktorskiej jest właściwy i właściwie sformułowany. Tytuł opisuje badane zagadnienie poprawnie na trzech płaszczyznach, to jest: merytorycznej, chronologicznej i terytorialnej. Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące niektórych szczegółowych zagadnień problematyki badawczej znajdują się we „Wstępie”, co jest oczywiście rozwiązaniem właściwym. W tym przypadku należy zwrócić uwagę na wyjaśnienie dotyczące chronologicznego zasięgu badań, który z jednej strony określa czas powstania średniowiecznego typariusza, a z drugiej - jego wykorzystywanie w kancelarii konkretnego dysponenta. Tym samym w pracy nominalnie przypisanej do Średniowiecza jej Autor musiał uwzględnić odciski pieczęci związane z dokumentami, które powstały także w czasach nowożytnych. Przywołanie tej okoliczności jest istotne dla oceny pracy Pana Szymoniaka.

Doktorat Pana Szymoniaka (o dobrze sformułowanym tytule) wpisuje się w aktualny nurt badań nad pieczęciami władz, urzędów i instytucji, a także osób funkcyjnych Kościoła rzymskiego z obszaru współczesnej Polski. Za przykład pokrewnej pracy można przywołać opracowanie o średniowiecznych pieczęciach kanoników katedralnych metropolii gnieźnieńskiej, które zostało przygotowane - podobnie jak doktorat Pana Marcina Szymoniaka - w Krakowie pod kierunkiem dra hab. Zenona Piecha.

Ponieważ - jak dotąd - nie zostały przeprowadzone kompleksowe badania nad średniowiecznymi pieczęciami klasztorów męskich w diecezji krakowskiej, choć znane są teksty dotyczące pieczęci poszczególnych zgromadzeń, to należy uznać pracę doktorską magistra Marcina Szymoniaka za w pełni oryginalną.

Charakterystyka i ocena konstrukcji pracy

Praca doktorska Pana Marcina Szymoniaka składa się z dwóch powiązanych ze sobą części - „Dysertacji” i „Katalogu pieczęci”. „Katalog...” został podzielony na rozbudowaną część opisową i na fotografie (lub inne reprodukcje) pieczęci (dopelnienie ikonograficzne opracowania). Taki podział pracy jest właściwy dla „maszynopisu” i jest czytelny w związku z poprawną numeracją fotografii (lub innych reprodukcji) odcisków pieczęci i jednoznacznością odniesień do nich, które są odnotowane w części analitycznej. W przypadku ewentualnego druku rozprawy fotografie (lub inne reprodukcje) poszczególnych odcisków - co oczywiste - powinny być włączone do katalogowych opisów pieczęci. Niezależnie od uwagi sformułowanej wyżej podział pracy na dwie części z wewnętrznym podziałem „Katalogu...” uważam za właściwy.

1

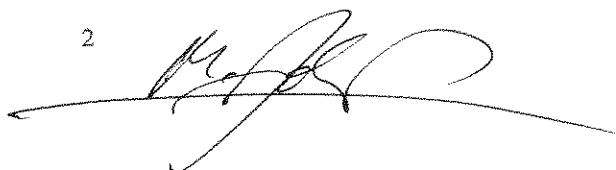
„Dysertacja” składa się - pomijając oczywiste w pracach naukowych „Wstęp”, „Zakończenie” i „Bibliografię” - z trzech (wewnętrznie podzielonych) części - rozdziałów - bardzo trafnie oddających tytułami i treścią obszary współczesnych badań sfragistycznych. Właściwa jest według mnie kolejność przeprowadzonych obserwacji (kolejność rozdziałów), choć - tak podejrzewam - może wybrzmieć głos zachęcający do przeniesienia rozdziału pierwszego na koniec części analitycznej pracy, to jest na miejsce w pewien sposób podsumowujące.

Pan Marcin Szymoniak w pierwszej części (rozdziale) charakteryzuje systemy sfragistyczne, w drugiej - legendy pieczętno (z uwzględnieniem ich treści i formy), a w trzeciej - ikonografię, czyli wyobrażenia pieczętno. Wewnętrzny podział trzech części - rozdziałów - został uzależniony od dysponentów pieczęci (klasztorów i osób funkcyjnych w klasztorach posiadających zdolność uwierzytelniania dokumentów). W tym przypadku zwrócić należy uwagę na trafność wyboru kryterium kolejności (chronologia pojawienia się zgromadzenia w diecezji), w której zostały omówione systemy sfragistyczne, a następnie legendy pieczęci i wyobrażenia pieczętno. Takie zestawienie dostarcza dodatkowych danych do pogłębionych analiz.

„Katalog...” pieczęci układem, sposobem prezentacji materiału źródłowego i treścią odpowiada obecnym założeniom metodycznym, opisanym w 2016 r. w publikacji zalecającej ujednostajnienie opisu pieczęci (międzynarodowy słownik sfragistyczny). Pan Marcin Szymoniak właściwie wykorzystał propozycje wyłożone w przywołanym słowniku sfragistycznym. Zwracam uwagę na bardzo czytelną charakterystykę zastosowanego układu opisu pieczęci (rodzaj legendy czy instrukcji), która poprzedza właściwą część „Katalogu...” Charakterystyka (legenda, instrukcja) układu opisu jednostkowego zabytku pozwala - bez konieczności sięgnięcia do słownika sfragistycznego - rozpoznać poszczególne części opisu i zrozumieć ich miejsce w strukturze tekstu.

Odciski pieczęci wykonane jednym tłokiem zostały połączone w jedną jednostkę opisową z precyzyjną adnotacją o miejscu przechowywania poszczególnych odcisków i wskazaniem chronologii ich powstania. Taki sposób prezentacji danych jest stosowany w tworzonych obecnie katalogach pieczęci. Dodanie do opisu pieczęci formuł sigillacyjnych z opieczętowanych dokumentów pozwala poznać terminologię historyczną i wnioskować o pewnych faktach z zakresu na przykład systemów sfragistycznych. Układ, treść i sposób prezentacji danych w „Katalogu...” oceniam bardzo dobrze.

Po wielu wypowiedzianych i niewypowiedzianych pochwałach dotyczących „Katalogu...” chciałem zastanowić się nad sposobem opisu herbów występujących na niektórych pieczęciach klasztornych i pieczęciach osób funkcyjnych w klasztorach. W przypadku herbów szlacheckich w pierwszej kolejności (zaraz po informacji o tarczy) pojawia się nazwa herbu, a w drugiej - w nawiasie - skrócony opis godła herbowego. Ten sposób opisu został zastosowany także do prezentacji herbu opactwa w Tyńcu. Inaczej natomiast jest opisywany herb - znak - bożogrobców miechowskich. Wracając zaś do godła herbu opactwa w Tyńcu chcę zwrócić uwagę, że w opisie godła są: pewna niedokładność i pewna niekonsekwencja. Klucze skrzyżowane są ukośnie (czego nie zawiera opis) oraz skierowane zębem do góry i na

zewnątrz (czego nie zawiera opis), a miecz sztychem do dołu (co zawiera opis). Ogólna uwaga, w niewielkim tylko stopniu dotycząca pracy Pana Szymoniaka, a którą na marginesie refleksji poczynionej wyżej formułuję, sprowadza się do stwierdzenia, że opisy tych samych „rzeczy” przedstawianych w „Katalogu...” powinny być identyczne.

„Wstęp” do ocenianej pracy Pana magistra Szymoniaka, z uwagi na jego układ i treść (precyzja w przedstawieniu zamiarów Doktoranta oraz wyczerpujący opis podstawy źródłowej i stanu badań) uważam za wzorcowy. Nieco niżej oceniam poprawne „Zakończenie”. Ta niższa ocena „Zakończenia” wynika z bardzo wysokich oczekiwań rozbudzonych po przeczytaniu „Wstępu”. „Bibliografia” załącznikowa do doktoratu Pana Marcina Szymoniaka ma właściwy układ i obszerną treść zarówno w części źródłowej (z wewnętrznym podziałem na archiwalia, zbiory muzealne i biblioteczne, źródła publikowane), jak i w części opracowań i wykorzystanych zasobów Internetu. Autor ocenianej rozprawy przywołał źródła i wskazał opracowania, które pozwoliły na przygotowanie wiarygodnej dysertacji.

Odniesienie do zaprezentowanej w pracy wiedzy w zakresie badanej problematyki

Pan magister Marcin Szymoniak przeprowadził wyczerpujące kwerendy w zasobach licznych archiwów, bibliotek i muzeów. Autor we „Wstępie” wymienił 35 instytucji nauki i Kościoła, w których odnalazł odciski interesujących go pieczęci. W wyniku poszukiwań źródłowych do obiegu naukowego Doktorant wprowadził ponad 100 pieczęci (zachowanych w ponad 300 odciskach i w jednym tłoku). Pieczęcie otrzymały jednolite i poprawne opisy katalogowe o charakterze interpretacyjnym. W przypadku ponad 90 pieczęci opisy katalogowe zostały wzmocnione dobrej jakości fotografiami (lub innymi reprodukcjami) odcisków. Na marginesie uwagi o fotografiach (lub innych reprodukcjach) odcisków pieczęci warto zauważyć, że w celu zwiększenia wiarygodności narracji Pan Marcin Szymoniak mógłby dołączyć powiększenia przedmiotów o nieoczywistej treści. „Katalog...” (przygotowany przez Pana Marcina Szymoniaka) jest nowoczesnym i wartościowym opracowaniem źródłowym, zbierającym dane o rozproszonych pieczęciach klasztornych w zakresie chronologicznym i terytorialnym określonym w tytule. „Katalog...” w ocenianej postaci może funkcjonować nawet samodzielnie.

Analityczna część ocenianego doktoratu - „Dysertacja” - jest powiązana z „Katalogiem...” za pomocą licznych odniesień. „Dysertacja” zawiera rozwinięcie wątków wzmiankowanych w „Katalogu...”, ale przede wszystkim jest bardzo dobrze poprowadzoną narracją na temat genezy, treści i funkcji pieczęci (także funkcji w systemach sfragistycznych). Oprócz wątków właściwych dla klasycznej sfragistyki w ocenianym doktoracie zostały uwzględnione kwestie publicznego komunikowania treści istotnych dla dysponenta pieczęci, będącego niekiedy jednocześnie twórcą i nadawcą komunikatu, za pomocą wyobrażeń i legend pieczętnych. Zasygnalizowane we „Wstępie” zagadnienia - cele pracy - zostały zreferowane, a sposób ich przedstawienia, treści i konkluzje nie budzą istotnych zastrzeżeń.

Według ścisłego odczytania tytułu doktoratu oceniana rozprawa powstała jako studium z zakresu sfragistyki kościelnej. Współczesne opracowania sfragistyczne są sumą wielu analiz prowadzonych na pograniczy różnych dyscyplin i subdyscyplin naukowych i z tego powodu są ciekawe, wnoszące, ale przy tym są wymagające. Potrzeba wieloaspektowej analizy

pieczęci powoduje, że praca tytułem związana ze sfragistyką staje się rozprawą interdyscyplinarną. Praca o pieczęciach klasztorów i zakonów musi zawierać wątki właściwe dla historii poszczególnych klasztorów i zakonów, wzmianki o ich kancelariach i dokumentach wystawianych w tychże kancelariach, kulturze prawnej okresu i miejsca, religijności zgromadzeń zakonnych, ikonografii historycznej i ikonografii kościelnej, a także historii sztuki. Dla prawidłowej identyfikacji poszczególnych pieczęci, to jest przede wszystkim w celu powiązania ich z konkretnym zgromadzeniem lub osobą, niezbędne jest przeczytanie i zrozumienie zarówno dokumentu związanego z pieczęcią, jak również legendy analizowanej pieczęci. Opis pieczęci redagowany w sposób interpretacyjny wymaga od jego autora opanowania terminologii właściwej dla architektury i kostiumologii, a także przyswojenia pojęć i słów niezbędnych do jednoznacznej identyfikacji przedmiotów (w wielu przypadkach atrybutów) potrzebnych do trafnego określenia treści wyobrażeń pieczętnych. Pan magister Marcin Szymoniak tą złożoną materię współczesnych prac sfragistycznych dostrzegł, opanował i z powodzeniem zastosował.

Pan Marcin Szymoniak uczestniczy w naukowej wymianie informacji. Mam tu na myśli Jego publikacje zarówno w wydawnictwach doktoranckich, jak również w tzw. czasopiśmie wysoko punktowanym. Wydaje się, że jedną z publikacji doktoranta recenzowałem w trybie wydawniczym i miałem wówczas zastrzeżenie do sposobu wykorzystania źródeł o charakterze normatywnym. Uważałem i uważam, że w przypadku istnienia przepisu sfragistycznego to przypis sfragistyczny, nawet lakoniczny - zgodnie z hierarchią źródeł - powinien wyprzedzać analizę pieczęci. Różny sposób myślenia o kolejności podawania danych nie ma istotnego znaczenia wobec ich wyczerpującego przedstawienia.

Odniesienie do zaprezentowanych w pracy umiejętności warsztatowych i badawczych

Pan Marcin Szymoniak poznał, opanował i dobrze wykorzystuje we własnych badaniach umiejętności niezbędne do przygotowania samodzielnego opracowania z zakresu nowoczesnej sfragistyki. Umiejętnie łączy szeroką wiedzę ściśle źródłową z rozległą wiedzą pozaźródłową z zakresu sfragistyki oraz z innych dyscyplin i subdyscyplin ogólnie wzmiankowanych wyżej, a niezbędnych do rozwiązania problemów badawczych.

Nie zgłaszam istotnych uwag w sprawie tzw. aparatu pracy, w tym zapisów bibliograficznych i przypisów. Tylko uważne ich przeczytanie pozwoli na wychwycenie drobnych usterek. Na przykład z przypisu 52 nie wynika, którą publikację Pawła Stróżyka Doktorant przywołuje. Są też drobne usterki w zapisach w „Bibliografii”, o których informuję z obowiązku, choć bez przekonania o ich znaczeniu. Są to na przykład: brak kropki po inicjale imienia profesora Jurka, czy „zgubiona” tzw. kursywa w tytule jednej z prac Marcina Szymoniaka.

Konkluzja

Praca doktorska Pana Marcina Szymoniaka pt. „Średniowieczne pieczęcie klasztorów męskich w diecezji krakowskiej” **spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim zgodnie z artykułem 13. ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnoszę o dopuszczenia Doktoranta do dalszych etapów postępowania.**

Zgierz-Łódź, dnia 21 IX 2023 r.